

הלכות ברכות סימן נא

המזמור שואל מפני היראה ומשיב מפני הקבוד ו' צריך (יד) להפסיק בין 'אלילים' ובין 'זה' שמים (ד) עשה: ז (טו) צריך לבגן פסוק 'פותח את דרך', ואם לא בגן צריך לתור ולאמרו (טז) פעם (ה) אהרת: הגה ואומרים פסוק 'ואנחנו נברך ה' אחר 'תהלה לך' (טו) וכל' (טו) וכפולין פסוק 'כל הנשמה תהלל ה' לפי שהוא סוף פסוקי דמרה (טו) וכן פסוק ה' ימלך' (יז) לעלם (י) ועד (אברהם). כשמגיע ליעשה (ה) אלהינו מודים אנחנו לך' או לפסוק 'כל קומה לפניך תשתחוו' אין לשחות ולהשתחות שם כדלקמן סימן קיג (הר"י סי"פ אין עומדין ור' ירוחם נתיב י"א). ונהגו לעמוד (יח) כשאומרים 'ברוך שאמר' (י) [1] (יט) 'וברוך דוד' וישתבח: ח "אין אומרים הזמירות (ט) (כ) במרוצה פי אם בנחת: ט "מזמור לתודה" יש לאמרה בגנינה, שכל השירות עתידות לבטל חוץ מ'מזמור לתודה': הגה ואין אומרים 'מזמור לתודה' (כא) בשבת (ט) [ט] ויום טוב, (טו) או בימי פסח, שאין תודה קרבה בהם (כב) משום חמץ, ולא (י) בערב פסח; ועין לקמן סימן תכט; ולא בערב יום-כפור; ועין לקמן סימן תרד; וכן נהגו במדינות אלו (מנהגים):

באר היטב

מעמדות ותחנות בפסוקי דמרה או בשעה שהשי"ן חוזר התפלה: (ד) עשה. וכן יש להפסיק בין כי כל, דיש פסיק בין כי כל לכן הכף דגושה, ובין העמים לאלילים, ובין שמים לעשה צריך ג"כ להפסיק שלא תבלע המ"ם, של"ה מ"א: (ה) אהרת. א"ע: והאינא אין חוזרין בשביל חסרון בנהג כמ"ש ס"י קא, והא דאינו אלא פסוק א' חוזר ויכול לכוון: (ו) ועד. בספר נגיד ומצנה פ"ש האר"י כתב שיש ל"ג ג"כ תרגום פסוק זה דהינו שנים יאמר מקרא ואחד תרגום, ושי"ל פסוק כי בא סוס פרעה שגם פסוק זה מעקר שירה, ע"ש. ועין גנת-נדרים חלק א"ח כ"ל ב ס"י ח. כתב ב"י בשם א"ח: מי מכה תנגא הכף דגושה אבל מי מכה קמא וכן כל עצמתי תאמנה ה' מי כמוך הכף רפויה, עם זה גאלת הגימל דגושה, ידמו כאבן הכף דגושה ע"ש, ויש להפסיק בין במים ובין ארירים. וי"ל השירה בכנהג ובשמחה, וזה בשלח: (י) וברוך דודי. וברוך דודי יעמד עד שיאמר אמת הוא ה' ה' אלהים ועד בכלל, ולכשיגיע לואתה מושל בכל יתן צדקה ג' פרוטות, השנים יתן לגבאי והאחת יתן לקפה, משנת-חסידים דף עד ע"ב. המ"א מתמיה על המנהג שנהגו ביום המילה שאומר המולה וברות ומחלק קצת פסוקים, דהא אמרין פ"ק דברכות (יב, ב) כל פ"שה דלא פסקה משה באריתא לא פסקין, ע"ש שמושב המנהג: (D) במרוצה. שלא ידלג שום תכה ולא יכליעם אלא יוציא מפיו כאלו מונה מעות, ד"מ. וכתב ר"י חסיד, מי שאינו מלכש היטב יתפלל בביטו בחרף בנחת: (ט) וי"ט. לפי שאין תודה קרבה בהם. ויש מקומות שאומרים מזמור לתודה ב"ה וי"כ משום דכתיב בו הריעו לה' כל הארץ, כנה"ג: (י) בע"פ. שפא לא יוכלו לאכלו ויצטרכו לשרפו, ומה"ט א"א אותו בעירו"כ. ובשיורי כנה"ג כתב ומנהגנו לאמרו בע"פ ובח"ה דפסח ע"ש, ובהגמ"י כתב שא"א אותו בעט"ב ולא בעט"ב. וכתב רש"ל בתשובות ס"י סד דרעות גדול הוא דהרי בזמן המקדש היה י"ט בט"ב והיו מקריבין תודה. כתב בשיורי כנה"ג: בקצת מקומות נוהגין כשאומרים מזמור שיר ליום השבת ב"ט מודלין הפסוק מזמור שיר ליום השבת ומתחילין טוב להודות לה' כמ"ש הכ"י בשם א"ח, אבל אין חוששין לזה ואין לשנות דגם יו"ט נקרא שבת כדכתיב וספרתם לכם מקהרת השבת וכ"כ הל"ח דגם ביו"ט אומרים הפסוק מזמור שיר ליום השבת, וכ"פ הפר"ח:

משנה ברוכה

בזה שלא להקמיר בזה. ומה שכתבתי עוד דאם התן שאלו מטר להשיבו, פשוט: 'וברוך דודי' עד 'לישם תפארתך', ומן 'אתה הוא ה' לברך' עד 'במים עדים', ומן 'ויושע' עד 'ה' ימלך לעלם ועד' [ה"ח]: ו' (יד) להפסיק. מעט. וכן (טו) יש להפסיק בין 'כי' ל'כל', דיש פסיק בין 'כי כל' לכן הכף דגושה, ובין 'העמים' ל'אלילים', ובין 'שמים' ל'עשה' צריך גם-כן להפסיק, שלא תבלע המ"ם: ז (טו) צריך לבגן. שעקר (טו) מה ששקבעו לומר "תהלה לך" בכל יום הוא בשביל אותו פסוק, שפזכיר בו שבחו של הקדוש-ברוך-הוא שהוא משגיח על ברייתו ומפננסו¹⁸: (טז) פעם אהרת. עין בתי-אדם ששהיא בשם הלבוש שצריך לומר מפסוק 'פותח' עד סוף המזמור בסדר; ואם לא נזכר עד ששכר אמר מזמורים אחרים ואין לו שהות לחזור, מפל מקום יאמר אחר התפלה מפסוק 'פותח' עד סוף המזמור¹⁹: (יז) לעלם ועד. ובשם האר"י כתבו שיש לומר גם-כן תרגום פסוק זה, דהינו שנים יאמר מקרא ואחד תרגום, ושי"ש לומר פסוק "כי בא סוס פרעה", שגם פ"שה זה מעקר שירה ובשם הגר"א כתבו שלא לומר "פי בא וגו'". "מי כמכה" (י) תנגא הכף דגושה, אבל "מי כמכה" קמא וכן "כל עצמתי תאמנה ה' מי כמוך" הכף רפויה. "עם זה גאלת" הגימל דגושה. "ידמו כאבן" הכף דגושה. יש להפסיק בין 'במים' ובין 'אדירים', (יט) שהאדירים קאי על מצרים. ויאמר שירת הים (יט) בשמחה, וידמה בדיעתו כאלו באותו היום עבר בים, והאומר בשמחה מודלין לו עונותיו²⁰: (יח) כשאומרים 'ברוך שאמר'. משמע בבית-יוסף דבשבת נכון גם-כן לעמוד כשאומרים הפסוק 'ה' מלך ה' מלך וגו'', וכן כתב המגן-אברהם בשם עמק-הברכה. וכתב עוד בשם האר"י, דקשהצבור היו אומרים 'ה' מלך וגו'' היה עומד עמקן אף שהוא לא היתה לשם: (יט) וברוך דודי. עד (כ) שיאמר 'אתה הוא ה' הגאליהם'. האר"י ו"ל כשאמר 'ואתה מושל בכל' נתן צדקה מעמק היטב, ויתפלל בביטו בחרף בנחת [וצריך עיון מלקמן סימן נב, ואפשר דרוצה לומר שמתחמת הקר אינו יהודה חסיד: מי שאינו מלכש היטב, יתפלל בביטו בחרף בנחת [וצריך עיון מלקמן סימן נב, ואפשר דרוצה לומר שמתחמת הקר אינו יכול לכוון גם בתפלת י"ח פראו]: ט (כא) בשבת ויום טוב. שאין תודה קרבה בהם²¹. יש מקומות שאומרים 'מזמור לתודה' בראש השנה ויום-הכפורים משום דכתיב בו "הריעו לה' כל הארץ", ובמדינותינו אין המנהג לאמרו [פמ"ג: (כב) משום חמץ. כי עם התודה היו צריכין להביא עשוה לחמי חמץ; גם בערב-פסח לא היו יכולין להביא תודה, שפא לא יוכלו לאכלו עד זמן אסור חמץ ויצטרכו לשרפו, ואסור לגרם לקדשים שיבואו לירי שרפה²⁵. ומשעם זה גם-כן לא בערב-יום-כפור, מפני ששמעט זמן אכילתם ומביאם לידי פסול. ומשעם זה גם-כן, הנהגה לומר בכל יום פרשת הקרבנות השיכים ליחיד לא יאמר בערב יום-הכפורים, דאין מביאין אותם בערב יום-הכפורים כמו תודה, וזולת פרשת עולה יכול לומר [פמ"ג בשם תבו"ש]. ואומרים 'מזמור לתודה' גם בערב תשעה באב ובתשעה באב [אחרונים]. אין לדלג ביום-טוב הפסוק 'מזמור שיר ליום השבת', דגם יום-טוב נקרא שבת [בה"ט]:

שער הציית

(10) (י"ז) [מגן-אברהם]: (11) טור: (י"ח) [מגן-אברהם ושא"י]: (י"ט) פרי-מגדים: (י"ז) וזה הקדוש: (כ) מגן-אברהם:

שערי תשובה
פסוקים אלו כלל, עין שם. וכתב בפע"ח שאין להפסיק בפסוק בין פסוקי יהי כבוד לתהלה לך או אפלו בשבת, וגם פסוק והוא רחום יאמר, ואין לדלגו בשבת ויום-טוב, ודלא כמ"ש שאלתי-יעב"ץ: [1] וברוך דודי. עבה"ט. וכתב בשי"ע נפל טעה באיזה ספרים וכתבו ושמע השמים וצ"ל שמי השמים כלא וא"י ע"ש: [2] וי"ט. עבה"ט. וכתב בשי"ע שהי"א אהרן כתב בשם מהר"י סרוק לומר מזמור לתודה מעמד, וכתב שזה לפי משיל פקדשת הממדי שיאמר מעמד, אבל באמת ליתא כמ"ש ס"י מת, גם מבאר בספר הפנות שאחר אמירת ב"ש מעמד ישוב ויאמר מזמור לתודה מישוב ע"ש:

פסוקים אלו כלל, עין שם. וכתב בפע"ח שאין להפסיק בפסוק בין פסוקי יהי כבוד לתהלה לך או אפלו בשבת, וגם פסוק והוא רחום יאמר, ואין לדלגו בשבת ויום-טוב, ודלא כמ"ש שאלתי-יעב"ץ: [1] וברוך דודי. עבה"ט. וכתב בשי"ע נפל טעה באיזה ספרים וכתבו ושמע השמים וצ"ל שמי השמים כלא וא"י ע"ש: [2] וי"ט. עבה"ט. וכתב בשי"ע שהי"א אהרן כתב בשם מהר"י סרוק לומר מזמור לתודה מעמד, וכתב שזה לפי משיל פקדשת הממדי שיאמר מעמד, אבל באמת ליתא כמ"ש ס"י מת, גם מבאר בספר הפנות שאחר אמירת ב"ש מעמד ישוב ויאמר מזמור לתודה מישוב ע"ש:

באור הלכה

בזה שלא להקמיר בזה. ומה שכתבתי עוד דאם התן שאלו מטר להשיבו, פשוט: 'וברוך דודי' עד 'לישם תפארתך', ומן 'אתה הוא ה' לברך' עד 'במים עדים', ומן 'ויושע' עד 'ה' ימלך לעלם ועד' [ה"ח]: ו' (יד) להפסיק. מעט. וכן (טו) יש להפסיק בין 'כי' ל'כל', דיש פסיק בין 'כי כל' לכן הכף דגושה, ובין 'העמים' ל'אלילים', ובין 'שמים' ל'עשה' צריך גם-כן להפסיק, שלא תבלע המ"ם: ז (טו) צריך לבגן. שעקר (טו) מה ששקבעו לומר "תהלה לך" בכל יום הוא בשביל אותו פסוק, שפזכיר בו שבחו של הקדוש-ברוך-הוא שהוא משגיח על ברייתו ומפננסו¹⁸: (טז) פעם אהרת. עין בתי-אדם ששהיא בשם הלבוש שצריך לומר מפסוק 'פותח' עד סוף המזמור בסדר; ואם לא נזכר עד ששכר אמר מזמורים אחרים ואין לו שהות לחזור, מפל מקום יאמר אחר התפלה מפסוק 'פותח' עד סוף המזמור¹⁹: (יז) לעלם ועד. ובשם האר"י כתבו שיש לומר גם-כן תרגום פסוק זה, דהינו שנים יאמר מקרא ואחד תרגום, ושי"ש לומר פסוק "כי בא סוס פרעה", שגם פ"שה זה מעקר שירה ובשם הגר"א כתבו שלא לומר "פי בא וגו'". "מי כמכה" (י) תנגא הכף דגושה, אבל "מי כמכה" קמא וכן "כל עצמתי תאמנה ה' מי כמוך" הכף רפויה. "עם זה גאלת" הגימל דגושה. "ידמו כאבן" הכף דגושה. יש להפסיק בין 'במים' ובין 'אדירים', (יט) שהאדירים קאי על מצרים. ויאמר שירת הים (יט) בשמחה, וידמה בדיעתו כאלו באותו היום עבר בים, והאומר בשמחה מודלין לו עונותיו²⁰: (יח) כשאומרים 'ברוך שאמר'. משמע בבית-יוסף דבשבת נכון גם-כן לעמוד כשאומרים הפסוק 'ה' מלך ה' מלך וגו'', וכן כתב המגן-אברהם בשם עמק-הברכה. וכתב עוד בשם האר"י, דקשהצבור היו אומרים 'ה' מלך וגו'' היה עומד עמקן אף שהוא לא היתה לשם: (יט) וברוך דודי. עד (כ) שיאמר 'אתה הוא ה' הגאליהם'. האר"י ו"ל כשאמר 'ואתה מושל בכל' נתן צדקה מעמק היטב, ויתפלל בביטו בחרף בנחת [וצריך עיון מלקמן סימן נב, ואפשר דרוצה לומר שמתחמת הקר אינו יהודה חסיד: מי שאינו מלכש היטב, יתפלל בביטו בחרף בנחת [וצריך עיון מלקמן סימן נב, ואפשר דרוצה לומר שמתחמת הקר אינו יכול לכוון גם בתפלת י"ח פראו]: ט (כא) בשבת ויום טוב. שאין תודה קרבה בהם²¹. יש מקומות שאומרים 'מזמור לתודה' בראש השנה ויום-הכפורים משום דכתיב בו "הריעו לה' כל הארץ", ובמדינותינו אין המנהג לאמרו [פמ"ג: (כב) משום חמץ. כי עם התודה היו צריכין להביא עשוה לחמי חמץ; גם בערב-פסח לא היו יכולין להביא תודה, שפא לא יוכלו לאכלו עד זמן אסור חמץ ויצטרכו לשרפו, ואסור לגרם לקדשים שיבואו לירי שרפה²⁵. ומשעם זה גם-כן לא בערב-יום-כפור, מפני ששמעט זמן אכילתם ומביאם לידי פסול. ומשעם זה גם-כן, הנהגה לומר בכל יום פרשת הקרבנות השיכים ליחיד לא יאמר בערב יום-הכפורים, דאין מביאין אותם בערב יום-הכפורים כמו תודה, וזולת פרשת עולה יכול לומר [פמ"ג בשם תבו"ש]. ואומרים 'מזמור לתודה' גם בערב תשעה באב ובתשעה באב [אחרונים]. אין לדלג ביום-טוב הפסוק 'מזמור שיר ליום השבת', דגם יום-טוב נקרא שבת [בה"ט]:

הַלְבוּת בְּרִכּוֹת סִימָן נא

ביאורים ומוספים

[משנ"ב ס"ק טו]

שְׁעָקָר מַה שְׁקָבְעוּ לומר "תְּהִלָּה לְדָוִד" בְּכָל יוֹם הוּא בְּשִׁבְלֵי אוֹתוֹ פְּסוּקִי, שְׁמֻזְכִּיר בּוֹ שְׁבָחוּ שֶׁל הַקְדוּשׁ-בְּרוּךְ-הוּא שֶׁהוּא מְשַׁגֵּחַ עַל בְּרִיּוֹתָיו וּמְפָרְנֵסָן¹⁸.

18 והאומר שלש פעמים בכל יום, אומרת הגמרא (ברכות ד, ב) שהוא בן עולם הבא, וברש"י (שם ד"ה שלש) כתב שהוא כנגד שלש תפילות. והתפארת שמואל (על הרא"ש ברכות פ"ה ס"ק ו) והכפ החיים (ס"ק לג) כתבו שתיקנו לאומר שלש פעמים כדי שגם אם יחסיר מלומר חלק מהפעמים, על כל פנים פעם אחת ודאי יאמרנו, או שפעם אחת מהן ודאי יכוון, ועל ידי זה יזכה לעולם הבא.

ולעיל (סי' א ס"ק יג) כתב מהמג"א בשם רבינו בחיי שאין די באמירה, אלא שיתבונן מה שהוא אומר ויכיר נפלאות השם, והמחצה"ש שם (על מג"א ס"ק ז) הביא עוד מרבינו בחיי שיכיר קצת מחסדי הבורא וקצת מגדולתו, ועל ידי זה יהיה חרד על דבר השם וישמור עצמו מן החטא, ואם עוון בידו ירחיקה וישוב בתשובה שלימה, ועל ידי זה יזכה לעולם הבא.

[משנ"ב ס"ק טז]

וְאִם לֹא נִזְכַּר עַד שְׁפָקֵר אֶמֶר מְזַמְרִים אַחֲרַיִם וְאֵין לוֹ שְׁהוֹת לְחֹזֵר, מְקַל מְקוּם יֵאמָר אַחַר הַתְּפִלָּה מִפְּסוּקִי "פּוֹתַח" עַד סוֹף הַמְּזַמְרִים¹⁹.

19 ממה שכתב שיאמר אחר התפילה' ולא כתב שיאמר מפסוק 'פּוֹתַח אֶת יָדָי' עַד סוֹף הַמְּזַמְרִים בְּתוֹךְ בְּרִכּוֹת פְּסוּקֵי דוֹמְרָה שְׁהִי זְהוּ עֵיקַר פְּסוּקֵי דוֹמְרָה, דִּיּוּק בְּשׁוֹת אַגְרוֹת מִשָּׁה (א"י"ח ח"ב סי' טז) שדעת המשנ"ב שצריך לומר פסוקי דומרה דוקא על הסדר וזהו לעיכובא.

ובתפילת מנחה אם לא אמר 'אשרי' קודם התפילה, כתב לקמן (סי' קח ס"ק יד) בשם המג"א (שם ס"ק ה) שיאמרנו אחרי התפילה, והוסיף, שבזהו משמע שאחרי התפילה לא יאמרנו בתורת חובה, אלא רק כקורא בתורה.

[משנ"ב ס"ק יז]

וְהָאוֹמֵר בְּשִׁמְחָה מוֹחֵלִין לוֹ עֲזוּבוֹתָיו²⁰.

20 ובמעלת אמירתה בשמחה, כתב בספר יוסף אומץ (אות רפא) בשם ספר החרדים (פע"ג) שלומר מויושע השם' עד סוף שירת הים בשמחה ובניגון כמו שאמרו בני ישראל בשעת קריעת ים סוף, הוא מהדברים המכפרים בלי סיגוף ובלי עניו. והוסיף, שמפני זה נהג לאומר בניגוני הטעמים כקורא בתורה.

[משנ"ב ס"ק יח]

בְּשִׁמְחָה וְאֵתָה מוֹשֵׁל בְּכָל" נֶתֶן צְדָקָה מִצְדָּקוֹ²¹.

21 ובשו"ע לקמן (סי' צב ס"י) כתב שטוב לתת צדקה קודם התפילה, והביא המשנ"ב שם (ס"ק לו) שבאיזה קהילות קדושות נהגו לתת צדקה כשאומר "והעושר והכבוד לפניך ואתה מושל בכל".

[משנ"ב ס"ק כ]

שְׁלֵא יִדְלַג שׁוֹם תְּבָה וְלֹא יִבְלִיעַם, אֶלָּא יוֹצִיא מִפְּיוֹ²² כְּאֵלּוּ מוֹנָה מְעוֹת²³.

22 וכתב לקמן (סי' קא ס"ק ז) שמ"מ טוב שלא להרים קולו אפילו בפסוקי דומרה, כי ה' שומעו כשמתפלל בלחש.

23 ומשך זמן אמירת פסוקי דומרה, כתב הפמ"ג (סי' צג א"א ס"ק א) שהוא חצי שעה, וכן במשנ"ב לקמן (סי' נג ס"ק י) כתב בשם המג"א (שם ס"ק ה) שיכול הש"ץ להמתין למנין חצי שעה קודם 'ישתבח', וביאר המג"א (שם) שהוא זמן אמירת פסוקי דומרה [וראה מה שכתבנו במשנ"ב שם].

והוסיף בספר קב הישר (פ"ד) שיש עשרה דברים שבית דין של מעלה מנדים עליהם, ואחד מהם הוא האומר שירות ותשבחות במרוצה ואינו מוציא מפיו התיבות בשלימות בשפה ברורה מ'ברוך שאמר' עד תפילת 'ישתבח'.

ולענין האם נהוג שירד הש"ץ לפני התיבה לאמירת פסוקי דומרה, כתב הקצות השלחן (סי' יד ס"א, ובבד"ש שם ס"ק ה) שמן הדין אינו חייב לרדת לפני התיבה אלא מ'ישתבח', אבל המנהג הוא שיורד מתחילת פסוקי דומרה, וכן דעת הגרש"ז איערבך (הליכות שלמה תפלה פ"ו ארחות הלכה הע' 42) שראוי לנהוג לומר פסוקי דומרה כל מזמור ומזמור כראוי עם הש"ץ, ולא שיתחיל הש"ץ מ'ישתבח'. וכן דעת הגר"נ קרליץ (חוט שני שבת א-ב עמ' לא), וכן משמע ב'בוש' (סי' נג ס"ב) ובא"ר (שם ס"ק ב) שהש"ץ מתחיל מתחילת פסוקי דומרה. והערות השלחן (סי' נג ס"א) כתב שבזמן הקדמון הש"ץ היה מתחיל רק מ'ישתבח' ולא מתחילת פסוקי דומרה כמו שנהוג אצלנו, וכן כתב המור וקציעה (ריש סי' נג) שגם בכל בו משמע שהש"ץ מתחיל רק מ'ישתבח'.

ולאחוז חפץ בידיו בפסוקי דומרה, כתב לקמן (סי' צו ס"ק א) שאסור, וכמו בשעת תפילת שמונה עשרה, והוסיף (שם ס"ק ה) שנחלקו הפוסקים האם כל חפץ אסור להחזיק בידו בשעת התפילה, או רק דבר שאם יפול יהיה לו הפסד או יזיק לו.

ולגלול ספר תורה למקום הקריאה באמצע פסוקי דומרה, כתב לקמן (סי' קמד ס"ק יג) שאפשר לגלול.

[משנ"ב ס"ק כא]

שְׁאֵין תוֹדָה קְרִבָּה אֲזַז²⁴.

24 ואם טעה והתחיל לאומר, כתב הארחות חיים (ספינקא, ס"ק ז) שסיים לומר את כל המזמור, כיון שיש הסוברים שיש לאומר, ועוד, שרק בפסוק הראשון נזכרת 'תודה', וכן כתב הפמ"ג (סי' תסח משב"ז ס"ק ז) לענין ערב פסח.

[משנ"ב ס"ק כב]

וְאֵסוּר לְגַרְם לְקַדְשִׁים שְׁיָבֹאוּ לְיָדֵי שְׂרָפָה²⁵.

25 ומטעם זה, כתבו הערוך השלחן (סי' תכט ס"ד) וכן בלוח א"י (ערב פסח) שבערב פסח כשאומר פרשיות הקרבנות אחרי שאומר פרשת התודה, לא יאמר 'יהי רצון כאילו הקרבתי תודה', וראה מה שכתבנו לקמן סי' תכט ס"ק יב.